

5. Коломоєць Т. Адміністративний примус у публічному праві України: теорія, досвід та практика реалізації : монографія / за заг. ред. В. Шкарупи, Запоріжжя : Поліграф, 2004. 404 с.
6. Ківалов С., Кормич Б. Митне право: система та динаміка розвитку. *Митна справа*. 2002. № 1. С. 3–7.
7. Кормич Б. Митні режими як інститут митного права. *Митна справа*. 2013. № 6 (90). С. 86–92.
8. Шишка Р., Сергієнко В. Митне право України : навч. посібник. Харків : Еспада, 2002. 296 с.
9. Міщенко І. Новели інституту митного режиму в контексті реформування митного законодавства. *Адміністративне право і процес*. 2012. № 2. С. 73–77.

МАКУШЕВ П. В.,

доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри теорії
та історії держави і права
(Навчально-науковий інститут права
та міжнародно-правових відносин
Університету митної справи
та фінансів)

РУДЕНКО І. О.,

магістрант факультету права
та психології
(Дніпровський гуманітарний
університет)

УДК 342.95:347.77

DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2020.5.12>

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ АДМІНІСТРАТИВНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ПОРУШЕННЯ ПРАВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

У статті розкриваються концептуальні засади адміністративної відповідальності за порушення законодавства у сфері інтелектуальної власності. Аналізується сучасний стан адміністративно-правової охорони інтелектуальної власності. Запропоновано визначити адміністративну відповідальність за порушення прав інтелектуальної власності як реалізацію адміністративно-правової санкції, що виявляється в застосуванні судом до винної особи, яка скоїла це адміністративне правопорушення, покарання, передбаченого законодавством, згідно з визначеною законом процедурою. Аргументовано, що підставою застосування адміністративної відповідальності за порушення прав інтелектуальної власності є адміністративне правопорушення у сфері інтелектуальної власності – передбачене законодавством про адміністративну відповідальність суспільно шкідливе, протиправне, винне діяння, вчинене суб'єктом таких протиправних діянь, що посягає на сукупність майнових та/або особистих немайнових прав на результати свідомої інтелектуальної творчої діяльності людини. Визначено, що всім складам адміністративних правопорушень у сфері інтелектуальної власності

притаманні спільні об'єктивні та суб'єктивні ознаки. Встановлено єдиний родовий об'єкт цих адміністративних правопорушень, яким є група суспільних відносин інтелектуальної власності, що перебувають під охороною закону про адміністративну відповідальність. Виокремлено об'єктивну сторону адміністративних правопорушень у сфері інтелектуальної власності – сукупність способів порушення права інтелектуальної власності. Досліджено суб'єктивні ознаки адміністративних правопорушень цієї групи – їхній суб'єкт (фізична або юридична особа) та суб'єктивну сторону, що характеризується тим, що вони вчинюються лише умисно. Розкрито сутність механізму реалізації адміністративної відповідальності за правопорушення у сфері інтелектуальної власності та виокремлено такі стадії провадження у справах про адміністративні правопорушення у сфері інтелектуальної власності: порушення справи про адміністративне правопорушення; розгляд справи про адміністративне правопорушення та прийняття; оскарження й опротестування постанови у справі про адміністративне правопорушення; виконання рішення, застосування адміністративного стягнення.

Ключові слова: адміністративна відповідальність, адміністративно-правова охорона, адміністративне правопорушення, інтелектуальна власність, законодавство у сфері інтелектуальної власності, сфера інтелектуальної власності.

Makushev P. V., Rudenko I. O. Theoretical principles of administrative liability for infringement of intellectual property rights

The article reveals the conceptual principles of administrative liability for violations of intellectual property law. The current state of administrative and legal protection of intellectual property is analyzed. It is proposed to define administrative liability for infringement of intellectual property rights as the implementation of an administrative sanction, which is manifested in the application by the court to the guilty person who committed this administrative offense, the punishment provided by law in accordance with legal procedure. It is argued that the basis for the application of administrative liability for infringement of intellectual property rights is an administrative offense in the field of intellectual property – provided by the legislation on administrative liability socially harmful, illegal, culpable act committed by the subject of such illegal acts, encroaching on a set of property and / or personal non-property rights to the results of conscious intellectual and creative activity of a person. It is determined that all components of administrative offenses in the field of intellectual property have common objective and subjective features. The only generic object of these administrative offenses, which is a group of public relations of intellectual property, which are protected by the law on administrative liability. The objective side of administrative offenses in the field of intellectual property is a set of ways to infringe intellectual property rights. The subjective features of administrative offenses of this group are studied – their subject (individual or legal entity) and the subjective side, which is characterized by the fact that they are committed only intentionally. The essence of the mechanism of realization of administrative responsibility for infringements in the field of intellectual property is revealed and the following stages of proceedings in cases of administrative offenses in the field of intellectual property are allocated: initiation of case on administrative offense; consideration of a case on an administrative offense and acceptance; appeal and protest of the decision on the case of administrative offense; execution of the decision, application of administrative penalty.

Key words: administrative liability, administrative and legal protection, administrative offence, intellectual property, legislation in the intellectual property sphere, intellectual property sphere.

Вступ. Чинним законодавством і юридичною практикою передбачено два підходи до сутності та змісту поняття «адміністративне правопорушення». Згідно з першим, адміністративним правопорушенням визнається порушення юридичних норм із боку органу державної влади, а його зміст становить суперечність між адміністрацією і громадянином. У такому випадку державний орган як суб'єкт, представником якого виступає певна посадова особа, несе адміністративну відповідальність за вчинені дії або бездіяльність у межах своїх функціональних обов'язків. Відповідно до другого підходу, адміністративним правопорушенням є порушення громадянином адміністративних розпоряджень, тобто діяння, за вчинення яких передбачено адміністративний порядок накладення стягнень [1, с. 29; 2, с. 76; 3, с. 138]. Йдеться про те, що суб'єкт, будучи фізичною або юридичною особою, вчинив протиправне діяння стосовно правовласника та недотримався приписів законодавства у сфері інтелектуальної власності щодо забезпечення прав власника на об'єкти інтелектуальної творчої діяльності, що охороняються законом і, як наслідок, підлягає адміністративному покаранню у вигляді штрафу або іншого виду стягнення. А Кодекс України про адміністративні правопорушення (далі – КУпАП) визначає адміністративне правопорушення як протиправну, винну (умисну або необережну) дію чи бездіяльність, яка посягає на громадський порядок, власність, права і свободи громадян, на встановлений порядок управління і за яку законом передбачено адміністративну відповідальність.

Питання адміністративної відповідальності у сфері інтелектуальної власності не раз ставали предметом наукового аналізу в дослідженнях В.Г. Корчового, І.Г. Запорожець, В.О. Негрескул, В.Г. Остапчук та інших. Окремі питання щодо проблематики цього дослідження відображено у працях науковців у галузі кримінального (П.П. Андрушка, П.С. Берзіна, П.С. Матишевського, А.М. Ковалю, О.М. Костенко, Б.Л. Терещенка та ін.), цивільного (В.Д. Базилевича, В.А. Дозорцева, В.С. Дроб'язка, М.В. Паладія, О.А. Підпригори, О.О. Підпригори, Ю.С. Шемшученка, Р.Б. Шишки та ін.) та митного права (О.М. Тропіної, Б.М. Габричідзе та ін.). Однак з урахуванням активних спроб реформування системи суб'єктів публічного адміністрування у сфері інтелектуальної власності проблема впорядкування адміністративної відповідальності за порушення прав інтелектуальної власності не втрачає своєї актуальності й сьогодні.

Постановка завдання. Метою статті є характеристика теоретичних засад адміністративної відповідальності за порушення законодавства у сфері інтелектуальної власності та визначення шляхів її вдосконалення.

Результати дослідження. Ст. 51-2 КУпАП містить перелік неправомірних дій у сфері права інтелектуальної власності, за які передбачається адміністративна відповідальність [5]. Відповідно до ст. 24 КУпАП захист прав здійснюється шляхом проведення певних адміністративних процедур, серед яких: вилучення або конфіскація контрафактної продукції та обладнання, що використовується для її виготовлення, виправні роботи, адміністративний арешт або накладення адміністративних штрафів. Для забезпечення ефективного захисту права інтелектуальної власності в адміністративному порядку та реалізації державної політики в зазначеній сфері спрямовано діяльність таких органів державної влади, як Міністерство економічного розвитку і торгівлі України, Міністерство внутрішніх справ України, Служба безпеки України, Державна фіскальна служба України, Антимонопольний комітет України та інші. Ці державні органи в межах своєї компетенції розв'язують питання, пов'язані із захистом прав інтелектуальної власності в адміністративному порядку, забезпечують створення й ефективне функціонування механізмів охорони прав інтелектуальної власності, а також контроль із дотримання норм законодавства в цій сфері.

Законодавчою основою актів, які регулюють питання адміністративної відповідальності, є Конституція України. У статтях законів та інших нормативно-правових актів, які зобов'язують громадян виконувати конституційні норми та приписи щодо охорони прав інтелектуальної власності містяться вимоги та обов'язки, які реалізуються шляхом встановлення та застосування адміністративної відповідальності. Основним джерелом норм, які встановлюють адміністративну відповідальність за незаконне використання об'єктів

права інтелектуальної власності, є КУпАП, в якому наводиться перелік адміністративних проступків, адміністративних стягнень і органів, уповноважувати їх застосовувати. Паралельно з ним діє Митний кодекс України, який містить норми, що встановлюють адміністративну відповідальність за порушення митних правил. До складу нормативно-правових актів, що містять питання адміністративної відповідальності, належить спеціальне законодавство у сфері охорони прав інтелектуальної власності, проте норми цього законодавства не встановлюють адміністративні санкції за незаконне використання об'єктів права інтелектуальної власності. Наприклад, ст. 51 Закону України «Про авторське право і суміжні права» передбачено, що захист особистих немайнових і майнових прав суб'єктів авторського права і (або) суміжних прав здійснюється в порядку, встановленому адміністративним, цивільним і кримінальним законодавством [6].

Основні риси адміністративної відповідальності полягають у тому, що її підставою є адміністративне правопорушення, а притягнення до адміністративної відповідальності є обов'язком державних органів (їхніх посадових осіб), уповноважених розглядати справи про адміністративні правопорушення згідно із ст. 213 КУпАП. Але у зв'язку із специфічністю об'єктів інтелектуальної власності законодавець обмежив коло осіб, що уповноважені розглядати такі справи. Тому суб'єктами адміністративної юрисдикції за незаконне використання об'єктів інтелектуальної власності є районні (міські) суди (судді). До винних за незаконне використання об'єктів права інтелектуальної власності застосовують адміністративні стягнення, передбачені ст. 24 КУпАП.

Проблема ускладнюється тією обставиною, що склади адміністративних правопорушень у сфері інтелектуальної власності містяться у двох главах КУпАП: Главі 6 «Адміністративні правопорушення, що посягають на власність» та Главі 12 «Адміністративні правопорушення в галузі торгівлі, громадського харчування, сфері послуг, в галузі фінансів і підприємницької діяльності». До статей, що передбачають адміністративну відповідальність у сфері інтелектуальної власності, належать ст. 51-2. (Глава 6) та ст. ст. 156-3, 164-3, 164-6, 164-7, 164-8, 164-9 та 164-13 (Глава 12). Вказані в нормах цих статей склади правопорушень мають певні відмінності в безпосередніх об'єктах (ідеться про інтереси суб'єктів права інтелектуальної власності, використання об'єктів права інтелектуальної власності в різних галузях економіки, підприємництва і т. і.), об'єктивну сторону (незаконне використання, розповсюдження, передача, збирання, протиправне повідомлення і т. і.), а також суб'єктах (загальний або спеціальний). Родовим об'єктом адміністративного правопорушення у сфері інтелектуальної власності є суспільні відносини щодо володіння, користування та розпорядження майном, які охороняється адміністративно-правовими нормами.

На жаль, наявність наведених статей у КУпАП не створює чіткого та системного уявлення про юридичну модель суб'єктивного права, яке є однією з об'єднуючих ознак під час незаконного використання об'єктів права інтелектуальної власності або іншого умисного порушення права інтелектуальної власності. Річ у тому, що адміністративне правопорушення у сфері інтелектуальної власності як адміністративно-правова категорія являє собою порушення порядку реалізації права інтелектуальної власності, чітко регламентованого державою. А значить його родовим об'єктом є встановлений порядок управління, оскільки інтелектуальна власність має принципові відмінності від традиційного розуміння власності. Право інтелектуальної власності передбачає два види прав: особисті (немайнові) і майнові. Особисті (немайнові) права є невідчужуваними і лише у виняткових випадках, передбачених законом, вони можуть переходити до іншої особи. Крім того, лише держава встановлює порядок та умови визнання людини творцем об'єкта права інтелектуальної власності. Майнові ж права пов'язані з використанням об'єкта права власності (це право на використання об'єкта права інтелектуальної власності, виключне право дозволяти використання об'єкта права інтелектуальної власності, виключне право перешкоджати неправомірному використанню об'єкта права інтелектуальної власності, зокрема забороняти таке використання тощо). А отже, особливості реалізації майнових прав інтелектуальної власності також мають адміністративно-правовий характер. І саме тому перехід прав на об'єкт

інтелектуальної власності означає перехід на нього майнових прав, тоді як особисті все одно залишаються за творцем цього об'єкта [7, с. 59; 8, с. 94; 9, с. 61].

Отже, під час реалізації як майнового, так і особистого (немайнового) права інтелектуальної власності застосовується як цивільно-правове регулювання, так і адміністративно-правове. Така особливість права інтелектуальної власності потребує більш детально дослідити можливості та способи його захисту адміністративним правом.

Ст. 9 КУпАП містить визначення загального поняття адміністративного правопорушення (проступку), аналіз якого дозволить сформулювати основні ознаки адміністративного правопорушення, зокрема й порушення прав на об'єкти прав інтелектуальної власності: суспільна небезпечність, протиправність, винність, караність діяння адміністративного проступку.

Поняття суспільної небезпечності як ознаки адміністративного правопорушення й сьогодні залишається дискусійним. Частина науковців, зокрема, вважає, що суспільна небезпечність притаманна лише кримінальним правопорушенням (злочинам), а адміністративні проступки характеризуються лише шкідливістю для суспільства. Інші ж наголошують на тому, що суспільна небезпечність усе ж таки притаманна окремим адміністративним правопорушенням (дрібному хуліганству, дрібному розкраданню майна, злісній непокорі законному розпорядженню працівника Національної поліції тощо) або ж абсолютно всім адміністративним проступкам, але ступінь такої суспільної небезпечності повинна бути нижчою, аніж у злочинів, що і стає критерієм їх розмежування [10, с. 674]. Вважаємо, що шкідливість громадському порядку є елементом об'єктивної сторони складу адміністративного правопорушення, а тому не може бути загальною ознакою всього поняття. Суспільна ж небезпечність в адміністративних проступках присутня, і якщо розглядати її в контексті права інтелектуальної власності, то порушення цього права спричиняє не тільки порушення встановлених правил, але й прав і законних інтересів необмеженого кола осіб – як правовласників, так і споживачів.

Ознака протиправності означає, що порушується право, яке чітко встановлено в законі, або порушення якого конкретно прописано у спеціальному законодавчому акті. Спеціальними законодавчими актами, які визначають основні права на об'єкти права інтелектуальної власності, є закони «Про авторське право і суміжні права», «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі», «Про охорону прав на сорти рослин», «Про розповсюдження примірників аудіовізуальних творів, фонограм, відеограм, комп'ютерних програм, баз даних» та ін.

Караність як ознака адміністративного проступку передбачена санкцією ст. 51-2 КУпАП у вигляді конкретного виду стягнення: штраф і конфіскація незаконно виготовленої продукції та обладнання й матеріалів, призначених для її виготовлення.

У деяких випадках, зокрема у випадках крайньої потреби, наявність всіх ознак адміністративного проступку може не тягнути за собою виникнення адміністративної відповідальності. Стосовно інтелектуальної власності, крайня потреба може проявлятися у таких випадках: у разі використання запатентованої формули винаходу без згоди патентовласника для створення лікарського засобу, потрібного для збереження життя і здоров'я людини [11, с. 76]. Водночас терміновість не дозволяє скористатися процедурами отримання дозволу патентовласника або примусовою ліцензією.

Аналізуючи інститут права інтелектуальної власності, цю класифікацію треба складати з родового, видового й безпосереднього об'єкта. Родовим об'єктом є суспільні відносини, що стосуються права власності й передбачені главою 6 КУпАП. Порушення прав на об'єкт права інтелектуальної власності є видовим об'єктом адміністративних правопорушень у сфері інтелектуальної власності, яким визнається сукупність суспільних відносин у межах родового об'єкта, але споріднених за більш подібними ознаками. До цієї категорії треба віднести право на об'єкти авторського права; право на об'єкти суміжних прав; право на результати науково-технічної творчості; право на результати ідентифікації товарів (послуг) та їхніх виробників. Безпосереднім об'єктом визнається конкретний вид суспільних відносин, на які спрямоване адміністративне правопорушення. Вони передбачені ст. 2 Конвенції,

що заснувала Всесвітню організацію інтелектуальної власності. В адміністративно-правовій науці також визначають і інший вид класифікації об'єктів порушення прав на об'єкти права інтелектуальної власності, який будує свою видову схему «по горизонталі». Ця класифікація виділяє основний безпосередній об'єкт, додатковий безпосередній об'єкт і факультативний безпосередній об'єкт. Це стосується адміністративних правопорушень, у яких посягання здійснюється на декілька об'єктів одночасно. Наприклад, незаконне привласнення прав на об'єкт права інтелектуальної власності та його незаконне використання.

У диспозиції ст. 51-2 КУпАП законодавець визначив узагальнене поняття предмета такого правопорушення: літературні чи художні твори, їх виконання, фонограми, передачі організації мовлення, комп'ютерні програми, бази даних, наукові відкриття, винаходи, корисні моделі, промислові зразки, знаки для товарів і послуг, топографії інтегральних мікросхем, раціоналізаторські пропозиції, сорти рослин тощо. Детальний перелік таких об'єктів наведено в Цивільному кодексі України, інших спеціальних законах. Отже, ст. 51-2 КУпАП має невичерпний перелік видів предметів цих правопорушень, що надає цій нормі адміністративного законодавства досить широке коло застосування. Об'єктивну сторону як елемент правопорушення науковці розуміють як систему передбачених адміністративно-правовою нормою ознак, що характеризують зовнішню сторону проступку. Ст. 51-2 КУпАП встановлює відповідальність за порушення прав на об'єкт права інтелектуальної власності. З об'єктивного боку це правопорушення виявляється у формі таких діянь: незаконне використання об'єкта права інтелектуальної власності; привласнення авторства; інше умисне порушення прав на об'єкт права інтелектуальної власності.

З погляду правової доктрини об'єктивний бік цього правопорушення можна охарактеризувати так: адміністративний проступок, що посягає на об'єкт права інтелектуальної власності, може вчинюватись у формі як активної дії, так і бездіяльності; відбувається порушення порядку реалізації прав інтелектуальної власності, що має наслідком завдання шкоди законному власнику або користувачу певним об'єктом права інтелектуальної власності, а також волі владного суб'єкта – державі. У науці шкідливі наслідки розуміють як «спричинені негативним проступком негативні зміни в об'єкті, що захищається адміністративно-деліктним законом, які знайшли зовнішнє виявлення у зменшенні певного особистого чи майнового блага» [12, с. 253]; під час кваліфікації певного діяння за ст. 51-2 КУпАП потрібно обов'язково встановити причинно-наслідковий зв'язок між діянням особи і наслідком, тобто діяння породжує завдання шкоди правомірному володільцю прав на об'єкт права інтелектуальної власності.

Ст. 12 КУпАП визначає і ознаки третього елемента – суб'єкта: особи, які на момент вчинення досягли 16 років. Можна зробити висновок, що КУпАП до суб'єктного складу відносить тільки фізичних осіб. До речі, положення КУпАП про відповідальність уповноважених осіб або керівників під час вчинення адміністративного проступку юридичними особами ще раз свідчить про адміністративно-правовий порядок регулювання таких відносин.

Висновки. Наявний сьогодні інститут адміністративно-правової відповідальності за правопорушення у сфері інтелектуальної власності виступає гарантом забезпечення виконання органами влади своїх безпосередніх функцій та обов'язків у цій сфері та слугує важелем ефективності запобігання правопорушенням і забезпечення належної охорони об'єктів інтелектуальної власності. Адміністративна відповідальність за порушення законодавства у сфері інтелектуальної власності є різновидом адміністративної відповідальності за окремий вид правопорушень, і через це їй властиві всі ознаки і принципи цілісного інституту адміністративної відповідальності. Саме тому, завершуючи аналітичний огляд теоретичних положень із проблеми адміністративної відповідальності, які було висловлено у науці адміністративного права, можна сформулювати поняття адміністративної відповідальності за порушення законодавства у сфері інтелектуальної власності. З урахуванням поняття юридичної відповідальності загалом і розглянутих ознак адміністративної відповідальності адміністративну відповідальність за порушення законодавства у сфері інтелектуальної власності можна визначити як реалізацію адміністративно-правової санкції, що виявляється

і застосуванні уповноваженим органом до винної особи, що скоїла адміністративне правопорушення у сфері інтелектуальної власності, покарання, передбаченого КУпАП, згідно з визначеною законом процедурою.

Список використаних джерел:

1. Адміністративне право : навч. посіб. для здобувачів вищ. освіти / Ю. Битяк та ін. ; за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. В. Гаращука. Харків : Право, 2017. 172 с.
2. Адміністративне право України : навч. посіб. / С. Ківалов та ін. 7-ме вид., перероб. і допов. Одеса : Фенікс, 2015. 350 с.
3. Адміністративне право : навч. посіб. / В. Серeda, З. Кісіль, Р.-В. Кісіль. Львів : ЛьвДУВС, 2015. 519 с.
4. Про затвердження Положення про Державну службу інтелектуальної власності України : Постанова Кабінету Міністрів України від 19 листопада 2014 р. № 658. URL: <http://www.zakon.rada.gov.ua/go/658-2014-p>.
5. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 7 грудня 1984 р. № 8074-10. URL: <http://www.zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10>.
6. Про авторське право і суміжні права : Закон України від 23 грудня 1993 р. в редакції від 11 липня 2001 р. URL.: <http://www.zakon.rada.gov.ua/go/3792-12>.
7. Микитин В. Деякі особливості правового регулювання майнових прав інтелектуальної власності. *Актуальні проблеми правознавства*. 2016. Вип. 4. С. 57–61.
8. Харченко В. Особисті немайнові та виключні майнові права на об'єкти інтелектуальної власності у структурі неправомірної вигоди. *Вісник Кримінологічної асоціації України*. 2015. № 3. С. 90–101.
9. Якубівський І. Методологічні засади правового регулювання договірних відносин щодо розпоряджання майновими правами інтелектуальної власності. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 3. С. 59–63.
10. Орловська Н. Соціальна шкідливість та суспільна небезпека: концептуальні аспекти співвідношення у контексті побудови кримінально-правових санкцій. *Форум права*. 2011. № 2. С. 672–680.
11. Сорвачов О. Обмеження, припинення і скасування майнових прав інтелектуальної власності на промислові зразки. *Право і суспільство*. 2012. № 5. С. 75–78.
12. Ярова Р. Суспільна шкідливість адміністративних проступків водіїв автотранспортних засобів. *Науковий вісник Академії муніципального управління. Серія : Право*. 2015. Вип. 1 (1). С. 252–257.

